

00. 57 (77)
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ "ОСТРОЗЬКА АКАДЕМІЯ"

УКРАЇНСЬКЕ ІСТОРИЧНЕ ТОВАРИСТВО

ПРИ СПІВПРАЦІ СВІТОВОЇ НАУКОВОЇ РАДИ
СВІТОВОГО КОНГРЕСУ УКРАЇНЦІВ

НАУКОВІ ЗАПИСКИ

ІСТОРИЧНІ НАУКИ

Випуск 5

Матеріали Міжнародної наукової конференції

“УКРАЇНСЬКА ДІАСПОРА: ПРОБЛЕМИ
ДОСЛІДЖЕННЯ”

(23 – 24 вересня 2004 р.)

Острог – Торонто – Нью-Йорк
2005

АЛІА АТАМАНЕНКО

*Директор Інституту дослідження української діаспори
Національного університету "Острозька академія"*

УКРАЇНЬСЬКА ДІАСПОРА: ПРОБЛЕМИ І НАПРЯМИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Як відомо, українська діаспора є важливою інтегральною частиною українського народу, яку доля віднесла далеко від батьківщини. Протягом багатьох років, особливо за часів панування радянського режиму в Україні, саме діаспора популяризувала Україну в світі, поширювала знання про її минуле, розвивала різні аспекти культури та науки. Точних даних про кількість українців поза батьківщиною сьогодні не існує. Дослідники називають кількість від 12 до 20 млн. осіб. Відносно впевнено можна говорити лише про громадян інших країн, що під час переписів офіційно записали себе українцями (при подібних підрахунках в деяких країнах, зокрема, в США, етнічне походження може визначатися за мовою спілкування в родині, і тому багато російськомовних вихідців з України відносять до росіян).

Сьогодні загальновизнаним є поняття "хвилі української масової еміграції", яких переважно нараховують чотири: к. XIX – поч. XX ст., міжвоєнна, під час і по Другій світовій війні й остання – від сер. 80-х років до сьогодні. Виїжджати на Захід протягом XIX – XXI століть українців змушували різні причини. Економічні проблеми підштовхнули до пошуків кращого життя емігрантів т.зв. першої хвилі кінця XIX – поч. XX ст. та сучасної, четвертої хвилі к. XX – поч. XXI ст. Небезпека життя в радянській Україні, де переслідувалося інакомислення, український патріотизм, фізично винищувався

цвіт української інтелігенції, переважно змушували до еміграції представників т.зв. другої (міжвоєнної) (1917 - 1939) та третьої (по Другій світовій війні) хвиль, серед яких було багато українських політичних та культурних діячів, вчених, письменників та ін. Представники цих хвиль переважно були національно свідомими, політично активними, високоосвіченими людьми, які в міжвоєнній Чехословаччині, Польщі, Німеччині, Австрії, повоєнній Європі та ін. країнах створили наукові установи, українські високі школи, політичні організації тощо. Четверта хвиля еміграції на Захід сьогодні ще не закінчила свого формування. Частина її представників ще планують повернення на батьківщину, але в цьому середовищі вже існують свої періодичні видання, радіо та телевізійні програми, організації, частина її представники вливаються до існуючих громадських, церковних, жіночих, освітніх та ін. організацій, наукових установ, створених попередньою хвилею. Перша хвиля еміграції виїжджала переважно за океан, друга – переважно була європейською, представники третьої оселялися в країнах Західної та, часом, Центральної Європи, США, Канаді, Австралії, Південній Америці. Остання хвиля західної еміграції охопила Південну (Португалія, Греція, Іспанія, Італія), Центральну (Чехія, Словаччина, Польща), Західну (Німеччина, Англія) Європу, Канаду, Сполучені Штати Америки. До діаспори сьогодні часом відносять і українців, що мешкають на своїх етнічних землях (або були переселені з них вглиб країни) в межах кордонів сусідніх з Україною держав – Польщі, Росії, Словаччини, Румунії. Західна діаспора в силу різних причин неоднорідна – її представники належать до різних релігійних конфесій, політичних партій та організацій, різних генерацій (як через природну зміну поколінь, так і внаслідок допливу нових іммігрантів). Представники третьої та четвертої хвиль мають різний життєвий досвід, світогляд, ментальність.

Для діаспори існує небезпека асиміляції в країні мешкання. Найменше ця небезпека загрожувала представникам національно свідомих міжвоєнної та повоєнної хвиль, які старанно зберігають свою українську ідентичність з усіма її важ-

ливими складовими: мова, церква, громадське, культурне, наукове життя тощо. Найбільше втратили мову та національну ідентичність вихідці з України 70-х та пізніших років, переважно внаслідок впливу на їхню свідомість радянської системи, яка зросійщувала населення національних республік. Саме вони, за підрахунками відомого українського американського дослідника Олега Воловини втратили рідну мову (понад 66%) вже в першому поколінні. Подібні риси притаманні значній частині представників т.зв. 4-ої хвилі в США та Канаді, які в силу переважної відсутності національної свідомості і російськомовності відвідують російські церкви, входять до російської громади, намагаються якнайшвидше адаптуватися в чужому суспільстві і тому в побуті часом користуються англійською мовою. Але в цілому західна діаспора достатньо зорганізована й, особливо якщо йдеться про представників другої – третьої хвиль, національно свідомі.

Інакше формувалася та має інші риси східна діаспора – українці в пострадянських країнах. Її формування розпочалося за царських часів, більшість її представників з різних причин опинилася поза Україною за часів існування Радянського Союзу, багато українців їде до Росії тепер – “на заробітки”. Значна кількість українців мешкає на території Росії, Казахстану, Білоруси, але багато – і в інших пострадянських країнах. Східна діаспора сьогодні потребує від України значної державної підтримки – в організації української освіти, преси та інших засобів інформації, наукового життя, громадських організацій і тут вже дещо зроблено. Актуальним сьогодні є й питання державної підтримки українських наукових установ в західній діаспорі (Наукове Товариство ім. Шевченка в Європі, Український Вільний Університет, Українська Вільна Академія Наук у США та ін.), які є репрезентантами України на іноземному науковому та культурному форумі і створюють для України можливість поширення власних культурних досягнень в інших країнах.

Сьогодні всі існуючі визначення поняття “діаспора” можна узагальнити за досить широким визначенням – “Українці (особи українського походження), які проживають за

межами України" або все частіше вживаним "зарубіжні українці". У цьому невеликому вступі спробуємо виокремити напрями наукового вивчення зарубіжного українства та показати бачення ролі Інституту дослідження української діаспори Національного університету "Острозька академія" в цьому процесі.

Розбіжності, переважно світоглядні, існують і між материковими та зарубіжними українцями. Ці відмінності пояснюються багатьма об'єктивними та суб'єктивними причинами, на яких ми не будемо детально зупинятися: ми мали переважно різний життєвий досвід та життєві обставини, особливо із західною діаспорою. Важливо, що в Україні були започатковані Державні програми "Українська діаспора на період до 2000 року" (затверджена постановою Кабінету Міністрів України 22 січня 1996 р.), програма "Закордонне українство", що діє до 2005 р., прийнято закон про зарубіжних українців. Проблеми співпраці з діаспорою розглядаються окремими рішеннями Кабінету Міністрів України. В Україні діють Державний комітет з питань національностей і міграції, Управління в справах української діаспори, відділ освіти діаспори Міносвіти України, Українська Всесвітня Координаційна Рада, товариство "Україна-Світ". Відбулося вже три Всесвітні Форуми українців, на яких обговорювалися важливі питання, важливі аспекти взаємовідносин між діаспорою та материком обговорювалися на VIII Конгресі Світового Конгресу Українців, що відбувся у Києві в серпні 2003 р.

Діаспора як явище повинна стати і стає об'єктом дослідження істориків, філологів, соціологів, психологів, мистецтвознавців, політологів, культурологів та фахівців інших наукових галузей. Зокрема, до соціальних та психологічних належать проблема інтеграції в чуже середовище, збереження національної ідентичності, асиміляція, взаємовідносини між еміграційними поколіннями, міжособистісні відносини тощо. До філологічно-лінгвістичних проблем можна віднести різні аспекти збереження материкових мовленнєвих особливостей, змін та розвитку мови, вивчення та популяризації багатющого пласту української літератури, створеної поза Україною і

багато інших. Потребують докладного вивчення історія жіночого руху та жіноцтва, українське шкільництво, церковне й релігійне життя, політичні організації і рухи, наукове життя, наукові та громадські установи й організації тощо. Зрозуміло, що дослідження цих та інших проблем вже переважно розпочате, але все ще є недостатнім. Наукове вивчення української діаспори як явища в Україні зі зрозумілих причин розпочалося лише з набуттям незалежності у 1991 р. До того подібні дослідження переважно проводилися істориками і соціологами, які мешкали та працювали поза Україною. Сьогодні в Україні створено низку праць з цієї проблематики, видається журнал "Рідні джерела" (редактор О. Хорошковська) та ін. видання, в яких розглядаються проблеми дослідження діаспори. Багато для цього було зроблено Інститутом соціології Національної Академії Наук України та Редакцією "Енциклопедії Української Діаспори" при ІТШ-А, які готували збірки "Українська діаспора" під редакцією проф. Володимира Євтуха та проф. Василя Маркуся, які містили багато цікавих і важливих досліджень таких відомих дослідників історії та теоретичних питань розвитку діаспори як В. Трошинський, В. Євтух, В. Маркус, М. Мушинка, К. Кейданський, О. Воловина та ін.

В Україні видається довідникова література, яка включає інформацію про українських зарубіжних вчених, громадських, релігійних діячів, окремі періодичні видання, наукові установи тощо. Вслід за перевиданням ІТШ в Україні цінного здобутку українських зарубіжних вчених "Енциклопедії Українознавства" видається "Енциклопедія Сучасної України", три томи якої за головною редакцією І. Дзюби, А. Жуковського та О. Романіва вже видано в Києві, в якій серед іншого вміщено й біографічні відомості про зарубіжних українців, та інформативні статті про українські установи. Інформацію про українських зарубіжних істориків включено до біобібліографічного довідника "Українські історики ХХ століття" (вип. 2, ч.1 і 2) Інституту історії України Національної академії наук України та "Енциклопедії історії України". Біобібліографічна інформація про редакторів періодичних видань

міститься у серійному виданні Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника Національної Академії Наук в Україні – “Українська журналістика в іменах. Матеріали до енциклопедичного словника”, 10 випусків якого побачили світ. Інформацію про деяких діячів діаспори можна зустріти й в інших довідникових та енциклопедичних виданнях. Виходять монографічні дослідження, пов’язані з українською еміграцією й діаспорою, персональні студії, видаються джерела – зокрема, листування, щоденники тощо.

Науковці України та зарубіжжя проводять наукові конференції, які присвячені дослідженню різних аспектів життя діаспори та співпраці між українцями в світі, котрі свідчать про значне зацікавлення представників різних наукових галузей цими проблемами. Питання, пов’язані з дослідженням українського зарубіжжя розглядаються й на конгресах Міжнародної Асоціації Україністів, Міжнародних конгресах українських істориків. Вони дають можливість аналізу важливих проблем, що постають перед науковцями різних фахів – істориками, філологами (мовознавцями і літературознавцями), соціологами та ін. Висновки, зроблені дослідниками, мають, на нашу думку, знайти практичне застосування, що, безперечно, принесе користь всім українцям; незалежно від місця їхнього мешкання. Матеріали таких конференцій, монографії, збірники мають надходити до бібліотек в різних містах України та книгозбірень українських наукових інституцій і громадських організацій в діаспорі, й таким чином буде відбуватися обмін інформацією. На рівні рецензійного обговорення таких видань також відбуватиметься обмін думками. Власне, потрібне як дослідження окремих проблем, так і створення синтетичних узагальнень, які б відтворювали цілісну картину наукового, мистецького, релігійного, політичного та ін. аспектів життя української діаспори. Напрями таких досліджень різноманітні, бо пов’язані безпосередньо зі складовими організаційної структури українства поза Україною і передбачають вивчення історії, діяльності та особливостей українських організацій. Це передбачає вивчення:

1. Культурних інституцій (українські музеї, театри, бібліотеки, архіви).
 2. Наукових установ та організацій.
 3. Освітніх установ (середні школи та університети).
 4. Періодичних видань (журнали, газети, бюлетені та ін.), радіо, телебачення.
 5. Релігійних організацій.
 6. Кредитових, банківських, допомогових та інших фінансових установ.
 7. Професійних об’єднань.
 8. Політичних організацій та партій.
 9. Жіночих організацій.
 10. Молодіжних організацій.
- Також потребують дослідження:
1. Особливості мови.
 2. Твори мистецтва (живопис, скульптура, музика, театр, кіно).
 3. Пам’ятки архітектури.
 4. Поезія, література.
 5. Наукові твори тощо.

Джерелами дослідження діаспори є все, що нею створено: поруч з листуванням, спогадами, щоденниками, офіційними документами, це – преса, бюлетені наукових та громадських установ і об’єднань, різноманітні обіжні листки, радіо та телевізійні передачі, фільми, пам’ятки мистецтва та архітектури, наукові праці, твори художньої літератури та ін. Важливим джерелом інформації також може стати анкетування, письмове та усне опитування учасників тих чи інших подій. Дослідження діаспори сьогодні ускладнено значною мірою віддаленістю материкових дослідників від українських зарубіжних архівів. В Україні дослідження часом ускладнюються відсутністю літератури для вивчення значної кількості наукових проблем. Потребують опрацювання, узагальнення й введення у науковий обіг каталоги українки та описи українських архівних фондів, що зберігаються поза Україною, як, власне, й колекції архівної та бібліотечної діаспори в Україні.

У фондах багатьох університетських бібліотек (Національна бібліотека України ім. В. Вернадського, Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника, бібліотека ім. М. Горького в Одесі, бібліотека Львівського національного університету, Національних університетів "Києво-Могилянська академія" (НаУКМА), "Острозька академія" (НаУОА) та ін.), зберігаються колекції діаспоріани та книг, виданих поза Україною, приходять до України й деякі архівні колекції зарубіжних українців. В українських державних архівах, зокрема Центральному Державному Архіві Органів Управління та Влади України зберігаються комплекси документів наукових установ, таборів для інтернованих військових та ін. міжвоєнного періоду, архів Уряду УНР в Екзилі та ін. С архівні колекції діаспори в відділі рукописів Інституту української літератури ім. Т.Г. Шевченка, відділі рукописів Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника, Інституті рукопису Національної бібліотеки України ім. В. Вернадського, НаУКМА, НаУОА та ін. При деяких університетах і їхніх бібліотеках існують центри канадсько-української співпраці, відділи зарубіжної україніки тощо. Крім того, розробляються і викладаються університетські навчальні курси, що висвітлюють історію діаспори, її культуру та інші напрями. Для вчителів українських навчальних закладів поза Україною організовуються курси української мови, українознавства, що має велику вагу для наступного культурного та національного розвитку східної діаспори.

Взаємодія між діаспорою й Україною потрібна й взаємодіє. За допомогою дослідження різних аспектів життя української діаспори можна створити науковий інструментарій для розв'язання частини внутрішніх проблем в Україні, в першу чергу, пов'язаних з міжетнічними відносинами, розвитком національної освіти окремих етнічних груп тощо. Вивчення історії, культури та інших здобутків української діаспори з одного боку поширить уявлення про українську націю в цілому, допоможе українцям поза Україною, особливо в пострадянських країнах, пом'якшити асиміляційні процеси. Тому важливо, що в Україні створено наукові і громадські

інституції, які займаються дослідженням діаспори та співпрацюють з нею. До таких установ, які вже багато зробили в цьому напрямі, належать київський Інститут дослідження діаспори (директор Ігор Винниченко), Ніжинський Центр гуманітарної співпраці з діаспорою (дир. Станіслав Пономаревський), Центр українознавства Київського національного університету ім. Т. Шевченка (директор Володимир Сергійчук), Наукове Товариство ім. Шевченка в Україні (голова Олег Романів) та інші. Але сьогодні, безперечно, потрібна краща координація зусиль установ, що займаються вивченням діаспори та співпрацею з нею.

До наукових установ, що займаються вивченням українського зарубіжжя, належить й Інститут Дослідження Української Діаспори (Institute for the Ukrainian Diaspora Studies), який було створено в січні 2002 року рішенням Вченої Ради Національного університету "Острозька Академія" – одночасно найстаршого в Україні навчального закладу вищого типу, заснованого князем Василем Костянтином Острозьким у 1576 р., та одного із наймолодших університетів, який у 2004 році відзначив 10-ліття свого відродження.

На нашу думку, сьогодні потрібно як допомагати діаспорі (в першу чергу маємо на увазі східну) організацією курсів, семінарів для викладачів української мови, літератури, історії, дитячих літніх таборів для української молоді, потрібно співпрацювати з науковими установами, так і потрібно досліджувати українську діаспору як окремий історичний і культурний феномен. Саме в цьому напрямі ми намагаємося спрямовувати діяльність нашого Інституту.

На основі нашого розуміння потреб наукового дослідження феномену діаспори, діяльність Інституту передбачає кілька основних напрямів:

1) формування наукової бібліотеки та архіву, які допоможуть студентам та викладачам Острозької академії та дослідникам з інших міст у вивченні життя, діяльності, творчого й наукового доробку українців, що проживають поза межами рідного краю;

2) розробка навчальних програм і курсів, навчальних посібників для середньої та вищої школи. Зокрема, співробітниками Інституту у 2002/2003 навч. році розроблено, а тепер викладається та вдосконалюється навчальний курс “Історія історичної науки в діаспорі” (спеціальність “Історія”, підготовка магістрів), заплановано видання навчального посібника “Українська історіографія діаспори”;

3) організація наукових конференцій, на основі яких видаються збірники доповідей;

4) видання наукових досліджень та публікація історичних джерел (в тому числі спогадів), які пов'язані з дослідженням діаспори;

5) співпраця з українськими науковими установами України та діаспори в видавничих та інших проектах;

6) проведення тематичних виставок і науково-популярних лекцій для школярів та студентів і поширення інформації про роль діаспори в розвитку української культури, науки та громадського життя в Україні;

7) опрацювання бакалаврських, магістерських, кандидатських та інших досліджень з проблем діаспори.

Важливу роль в діяльності Інституту відіграють бібліотека і архів. Бібліотека вже тепер дає можливість значну частину дослідницької праці проводити безпосередньо в Острозі, при чому – не лише дослідникам проблем діаспори, а й іншої тематики. Зрозуміло, що це не позбавляє потреби залучати для проведення досліджень інші книгозбірні й тим більше, архіви, але відіграє, і з часом, сподіваємося, буде відігравати все більшу роль для Волині та інших регіонів, бо фондами нашої бібліотеки користуються не лише острожани, а й дослідники з усієї України.

Фонди бібліотеки формуються переважно завдяки надходженням літератури та матеріалів з-поза меж України, чому в свій час значною мірою сприяло “Звернення Світової Наукової Ради Світового Конгресу Українців до українських установ і видавництв в діаспорі”, за підписами відомих українських вчених Любомира Винара, Асі Гумецької, Аркадія Жуковського, Олега Кравченка, Осипа Мартинюка¹. Результа-

том публікації “Звернення...” в українській періодиці в Канаді та США, а також внаслідок угод з науковими установами й інших чинників відгукнулися громадські організації та приватні особи, серед яких найбільшу кількість літератури надіслали Український Музей-Архів у Клівленді (директор мгр. Андрій Фединський), Українське Історичне Товариство (президент др. Любомир Винар), Канадський Інститут Українських Студій (дир. др. Зенон Когут), Братство Колишніх воєнків І-ої Української Дивізії УНА (др. Мирослав Бігус, п. МIRON Головатий), Видавництво “Літопис УПА” (гол. ред. др. Петро Потічний), Українська греко-католицька церква Пресвятої Трійці м. Кергонксон (США), Бібліотека-Архів Св. Володимира в Калгарі (п. Микола Ворон), Українська Вільна Академія Наук в США (президент др. Олекса Біланюк), Фундація ім. Івана Багряного (п. Олексій Коновал), Інститут дослідів Волині (голова др. Сергій Радчук) та ін. Щедрі персональні книжкові дарунки бібліотеці зробили др. Любомир Винар (США), др. Роман Єринюк (який також заохотив інших до надсилання книг до Інституту), др. Василь Верига, др. Мирослав Бігус (Канада), др. Любомир Коваль, п. Валентина Гурська, др. Роман В. Кухар (США), др. Бланка Сржабкова (Німеччина) та багато інших. Сподіваємося, що з часом наша бібліотека буде мати комплекси видань українських наукових установ та організацій за кордоном, комплекти періодичних видань, окремі твори художньої та наукової літератури, що дасть можливість якнайповніше використовувати їх в наукових дослідженнях різноманітної проблематики. Тому ми продовжуємо працю в цьому напрямі і вважаємо це дуже важливим. Ми запрошуємо до співпраці представників наукових установ і громадських організацій, які хотіли б допомогти.

Формування фондів бібліотеки відбувається переважно за тематичним принципом, але в майбутньому плануємо для великих надходжень (і цю роботу вже розпочато) створювати персональні книжкові колекції, які самі по собі можуть стати об'єктом спеціального бібліографічно-історіографічного аналізу. Формуються колекції і з надходжень від наукових установ і організацій, зокрема колекції видань Україн-

ського Історичного Товариства, Канадського Інституту Українських Студій, Української Вільної Академії Наук у США та ін. Серед надбань Бібліотеки Інституту – повні комплекти періодичних видань (“Український історик”, “Визвольний шлях”, “Овід”, “Вісті комбатанта”, “Україна” (Париж) та ін.), повний комплект всіх видань “Літопису УПА”, раритетне (таких було видано лише 100 примірників) опрацьоване шкірою видання “Енциклопедії Українознавства” з автографом її ініціатора і багатолітнього редактора Володимира Кубійовича, віденські видання праць Михайла Грушевського, Вячеслава Липинського початку XX століття. В бібліотеці є певна кількість книг з авторськими автографами Уласа Самчука, Олександра Оглоблина та ін. Зберігаються в бібліотеці унікальні видання т.зв. ДР-періоду – видання Українського Вільного Університету, Української Вільної Академії Наук, Українського Технічно-Господарського Інституту тощо, що друкувалися циклостилевим (мімеографічним) способом, деякі періодики (багато з них подаровано др. Любомиром Ковалем (США)).

При Інституті започатковано архів, в якому зберігаються надходження з діаспори. Так, є архівний фонд відомого українського історика та наукового діяча Любомира Винара (президента УІТ та Світової Наукової Ради СКУ), в якому зберігаються його особисті матеріали, в також архівні матеріали Українського Історичного Товариства (в оригіналах та копіях) та його членів – др. О. Домбровського, др. Т. Мацькова та ін. П. Лесею Храпливою-Шур засновано архівний фонд, який має матеріали, що розкривають деякі аспекти життя та діяльності її тата, відомого українського громадського діяча, агронома і кооператора Євгена Храпливого (1898–1949). Архівний фонд Петра Скорупського, українського громадського діяча в США, був переданий п. Броніславою Скорупською. В архіві зберігається рукопис Уласа Самчука, переданий панством Соколиків (Канада), біографічні матеріали відомого українського вченого із США Якова Гурського. В цілому ж архівних матеріалів поки що небагато, за винятком архіву УІТ, де зберігаються важливі матеріали до історії

української науки поза Україною, який поки що за бажанням власників має обмежене використання.

Започатковане Інститутом опрацювання навчальних програм і предметів матиме продовження в майбутньому викладанням літературознавчого та інших курсів. Заплановано також опрацювання та видання методичного та навчального посібників до курсу “Історія історичної науки в діаспорі”.

Ще одним напрямом діяльності є організація наукових конференцій. За час свого існування Інститутом їх було проведено три, і в усіх брали участь вчені з України та діаспори. В останній, проведеній спільно зі Світовою Науковою Радою СКУ та УІТ – “Українська діаспора: проблеми дослідження” 23-24 вересня 2004 р. взяли участь відомі дослідники проблем діаспори з України та представники деяких українських наукових установ в діаспорі – співорганізатор і співголова Організаційного комітету конференції др. Любомир Винар (голова Світової Наукової Ради СКУ та президент Українського Історичного Товариства), др. Олекса Біланюк (президент УВАІІ у США), др. Зенон Когут (директор Канадського Інституту Українських Студій), др. Юрій Даревич (представляв Наукове Товариство ім. Шевченка в Канаді). Було прийняте рішення такі конференції організовувати щорічно і наступну заплановано на травень-червень 2006 р. Запрошуємо зацікавлених науковців взяти в ній участь. Співробітники Інституту беруть участь у конференціях, що відбуваються в інших містах України та зарубіжжя.

Одним із напрямів праці Інституту є видавнича діяльність. Вона передбачає як видання недрукованих досліджень і джерельних матеріалів, пов'язаних з діаспорою, так і коментоване перевидання наукових праць і літературних творів українських зарубіжних вчених, що дає можливість ознайомлення дослідників в Україні з їхньою творчістю. Інститутом спільно з Українським Історичним Товариством було перевидано монографії Олександра Оглоблина про гетьмана Івана Мазепу, про Переяславську угоду 1654 р. (обидві з врахуванням авторських доповнень і правок), готується до друку збірка історіографічних досліджень вченого. Спільно з УВАІІ

у США готуються до друку "Бюлетені" та "Літоніс" УВАН, значну частину яких також було видано в Німеччині в умовах таборового життя української еміграції, а частину – на початку 50-х років в США. Заплановані до видання "Бюлетені" Українського Історичного та Українського Генеалогічного і Геральдичного Товариств (США), які, як і "Бюлетені УВАН", є рідкісним джерелом до вивчення історії науки в діаспорі. В процесі підготовки є видання мемуарів діячів науки в діаспорі (спогади Наталії Полонської-Василенко, Лева Биковського та ін.). Вважаємо цей проєкт дуже важливим, тому що його реалізація дасть можливість материковим українцям розуміння багатьох явищ еміграційного та діаспорного життя. У співпраці зі Світовою Науковою Радою СКУ готується збірник про українські наукові установи в діаспорі.

З початку свого заснування Інститут дослідження української діаспори тісно співпрацює з Українським Історичним Товариством, Українським Музеєм-Архівом в м. Клівленді, Світовою Науковою Радою СКУ. Підтримуємо наукові контакти з іншими українськими науковими установами за межами України – Канадським Інститутом Українських Студій, Українською Вільною Академією Наук в США та ін. Інститут безпосередньо відповідає за виконання спільних видавничих проєктів Національного університету "Острозька Академія" з українськими науковими установами – Українською Вільною Академією Наук у США, Українським Історичним Товариством, Світовою Науковою Радою при СКУ та ін., сприяє діяльності Редакційного бюро журналу "Український Історик" (США), що діє при університеті.

Ще одним із напрямів нашої діяльності є презентації як власних, так і підготовлених вченими діаспори книжкових видань. Останніми, які викликали значний інтерес і відгук у пресі, були презентації книги др. Любомира Винара "Козацька Україна" (Київ; Нью-Йорк, 2003), збірки праць цього ж автора "Український історик: 40 років служіння науці" (Острого; Нью-Йорк, 2003), книги Олександра Оглоблина "Гетьман Іван Мазепа та його доба" (Київ; Нью-Йорк, 2003), нового видання др. Зенона Когути "Коріння ідентичності. Студії

з ранньомодерної та модерної історії України" (Київ, 2004).

На основі бібліотеки й архіву Інституту опрацьовуються наукові дослідження: як статті, так і бакалаврські, магістерські та інші праці, залучаємо до студій діаспори молодих науковців, які з відповідними темами вступають до аспірантури університету. Сподіваємося, що незабаром на базі Інституту будуть підготовлені й захищені кандидатські та докторські дисертації та опубліковані монографічні дослідження. Опубліковано низку статей з історії історичної науки в діаспорі, про творчість окремих істориків – Олександра Оглоблина, Олександра Домбровського, Теодора Мацькова, історії Української Вільної Академії Наук в Німеччині в ДР-період та ін., про деякі періодичні видання.

В перспективі розвитку Інституту – в першу чергу, поширення тематики наукових досліджень, залучення до таких досліджень вчених різних фахів – як істориків, філологів, так і соціологів, демографів та інших фахівців, які зможуть на основі відповідних матеріалів готувати дослідження, пов'язані не лише з історією, а й сьогоденням українців поза Україною. Початок цьому покладено використанням програми і статистичних матеріалів, подарованих Інституту проф. Олегом Воловиною (США). Крім того, сьогодні розробляємо деякі проєкти, пов'язані із застосуванням методик т.зв. "усної історії", які, віримо, зможемо в майбутньому реалізувати.

Враховуючи, що Україна потребує поширення знання про свою діаспору, плануємо й створення відповідної музейної експозиції, а поки що організуємо виставки матеріалів, пов'язаних з певними подіями і річницями, які дозволяють глибше ознайомитися з життям та діяльністю зарубіжних українців.

Інститут дослідження української діаспори – відносно молода наукова установа, яка продовжує свій розвиток. Сподіваємося, що з часом зможемо свій внесок у дослідження феномену зарубіжного українства зробити вагомим. Ми готові до співпраці і радо обговоримо пропозиції.

Пропонований читачам збірник включає доповіді, які прозвучали на науковій конференції “Українська діаспора: проблеми дослідження”, що відбулася в Національному університеті “Острозька академія” 23 – 24 вересня 2004 р. Конференцію було організовано Інститутом дослідження української діаспори НаУОА, Українським Історичним Товариством та Світовою Науковою Радою Світового Конгресу Українців і в ній взяли участь дослідники з України, Канади, США¹. Доповіді друкуємо двома українськими правописами – сучасним (прийнятим офіційно в Україні) та харківським (1929 р., що відповідає фонетичним особливостям української мови).

В доповідях висвітлено основні проблеми, пов’язані з дослідженням наукового життя в діаспорі, подано інформацію про діяльність провідних наукових установ (Канадського Інституту Українських Студій, Української Вільної Академії Наук у США, Наукового Товариства ім. Шевченка в Канаді), координаційної надбудови – Світової Наукової Ради Світового Конгресу Українців. Збірник містить також матеріали про архівну та бібліотечну діаспоріану. Низка статей присвячена різним аспектам взаємодії діаспори та держави (як України, так і країни поселення, зокрема, Канади), а також видатним українцям, що діяли поза Україною.

Щиро дякуємо співорганізаторам конференції – Світовій Науковій Раді Світового Конгресу Українців та Українському Історичному Товариству за допомогу у виданні цього збірника.

Примітки

¹ Звернення Світової Наукової Ради СКУ до українських установ і українських видавництв в діаспорі // Бюлетень. Світовий Конгрес Українців, зима 2003/2004, №1, с. 12-13.

² Про конференцію див.: Атаманенко А. Міжнародна конференція, присвячена вивченню діаспори // Український Історик. – Т. XLI – XLII. – Ч. 3-4 (163-164)/I (165). – 2004-2005. – С. 329-333.